

Kirjassa on siis runsaasti asiaa, tarkkoja filosofian- ja teologian-historiallisia analyysyjä sekä eräitä kiinnostavia systemaattisteologisia avauksia. Lukija saa välineitä sekä entistä tarkempaan teologian- ja filosofianhistorialliseen ymmärtämiseen että ajankohtaiseen teologiseen pohdintaan. Tämän kirjan sisältämien lahjojen vastaanottaminen ei tapahdu tuossa tuokiassa, mutta vähitellen niitä oppii tunnistamaan yhä enemmän ja samalla kiitollisuus lisääntyy.

ANTTI RAUNIO
PROF.

**WILLIAM J. ABRAHAM &
FREDERICK D. AQUINO
(ED.)**

**The Oxford Handbook
of the Epistemology of
Theology. Oxford: Oxford
University Press 2017.
656 s.**

Yleisessä tietoteoriassa on tapahtunut paljon muutoksia viimeisen parin vuosikymmenen aikana. Sen sijaan, että olisi pyritty rakentamaan jonkinlaista yleistä tietoteoriaa, joka sopii kaikkiin tiedon osa-alueisiin, tietoteoreettinen tarkastelu on alkanut hajautua kohteidensa mukaan. Tieteenfilosofiassa on yleensä tavattu kulkea tietoteorian ja ontologian välistä polkua, mutta sen lisäksi on olemassa tietoteoreettista tutkimusta, jossa keskitytään tiedon rooliin vaikkapa matematiikassa, historiassa, estetiikassa ja etiikassa. Myös teologian ja uskonnonfilosofian alalla on pohdittu, minkälainen teoria uskomusten oikeutuksesta sopii parhaiten uskonnollisiin uskomuksiin.

Kysymystä on ollut tapana lähestyä kahdesta eri näkökulmasta. Toisaalta uskomuksia on yritetty oikeuttaa yleisen tietoteorian ehdoilla. Tällöin oikeuttamiseen voidaan

käyttää esimerkiksi bayesilaista todennäköisyyslaskentaa tai valita jokin tietämisen tai tiedon yleinen määritelmä ja osoittaa, että ainakin osa uskonnollisista uskomuksista täyttää tämän määritelmän. Toisaalta on voitu ottaa lähtökohdaksi tiedon kohteena oleva ala tai asia, jolle on sitten pyritty rakentamaan siihen sopiva tietoteoreettinen malli. Käsillä oleva teos painottaa enemmän jälkimmäistä näkökulmaa, mutta se sisältää myös artikkeleita, jotka korostavat yleistä tulokulmaa.

Teos on hyvä lisä suurten yliopistopainojen käsikirjatarjontaan, ja se syventää hyvin uskonnonfilosofian tai filosofisen teologian tyyppillistä johdantomateriaalia. Ensimmäinen osa keskittyy teologian kannalta keskeisiin tietoteoreettisiin käsitteisiin, kuten tietoon, järkeen, kokemukseen, traditioon, todistukseen ja erilaisiin teologian kannalta merkityksellisiin episteemisiin rakenteisiin sekä käytänteisiin. Toinen osa tarkastelee yleisiä tietoteoreettisia käsitteitä ja niiden teologisia sovelluksia. Näitä ovat esimerkiksi ymmärrys, viisaus ja muut hyveet, evidenssi, realismi ja antirealismi, skeptisismi ja erimielisyys. Kolmannessa osassa tarkastellaan historiallisia teologeja, joiden teoksista on nostettu esiin tietoteorian kannalta merkittäviä teemoja. Mukana ovat esimerkiksi Origenes, Augustinus, Tuomas Akvinolainen, Avilan Teresa, Schleiermacher ja Barth. Viimeisessä osassa tarkastellaan vielä erikseen mannermaisen filosofian, vapautuksen teologian, feministiteologian, ortodoksisen perinteen ja helluntailaisen tradition tulokulmia tietoon.

Missä mielessä on perusteltua puhua teologian epistemologiasta niin, että molemmat sanat ovat yksikössä? Käsitteenä teologian epistemologia viittaaakin geneeriseen kohteeseen eli niihin asioihin, joita teologian piirissä käsitellään. Luonnollisesti nämä asiat ovat olemukseltaan moninaisia, ja niihin voi ja tuleekin soveltaa erilaisia episteemisiä käsitteitä ja teorioita. Esimerkiksi uskon-

nollisten intuitioiden ja historiallisen evidenssin tarkastelu ovat luonteeltaan hyvin erilaista. Teologian epistemologiaan kuuluu näin lähtökohdaisesti moneus, joka nousee kohdemateriaaliin itseensä liittyvästä diversiteetistä. Todettakoon myös, että teologian epistemologian piiriin kuuluvalla käsitteistöllä ja teorioilla voidaan arvioida mitä tahansa uskonnollista, tai kvasiuskonnollista, traditiota.

Eräs piirre, jota Raamatun tekstien lukija tulee harvemmin ajatelleeksi, on Raamatun kertomusten episteeminen ulottuvuus. Helsingissä helmikuussa 2018 vierailut kirjan toinen toimittaja William Abraham nostikin esiin Israelin kansan ekso-duksen esimerkkinä skeptisismiin ja varmuuden välisestä dialektiikasta. Mikä saa Israelin luottamaan Jahveen? Mikä vie luottamuksen pois? Miten kadonnut luottamus palautetaan? Teologian epistemologian yksi sovellus on arvioida kertomuksia näistä näkökulmista.

On selvää, että uskonnollisessa uskossa ei ole kyse vain propositiionaalisesta tiedosta. Uskoon kuuluu sellaisia läheisiä tiedollisia asenteita kuin ymmärrys ja viisaus. Ymmärryksen ja tietämisen suhde on yleinen tietoteoriaan liittyvä ongelma. Vaikka käsitteet ovat läheiset, ne eivät ole identtiset, koska on mahdollista tietää jotakin ilman, että ymmärtää mistä oikeastaan on kyse. Tiedän esimerkiksi, että hiiva saa taikinan kohoamaan, mutta en ilman vilkaisua kemian oppikirjaan osaisi selittää, miksi näin tapahtuu. Ymmärtäminen siis tuntuu edellyttävän paljon enemmän kuin vain tietämistä, mutta toisaalta asioita ei voi ymmärtää, ellei niistä ole jotain tietoa. Näin ollen esimerkiksi puhtaan non-kognitiivinen käsitys uskonnollisesta uskosta osoittautuu ongelmalliseksi.

Viisaus taas edellyttää ei ainoastaan sen tietämistä, mikä on oikein ja väärin ja mikä hyvää ja paha, vaan myös halua ja kykyä saattaa voimaan näitä hyviä asiantiloja. Siksi esimerkiksi pahalainen tai muu

paholaisenkaltaisen olio voi olla viisas vain rajatussa merkityksessä. Vaikka hän tietäisi hyvän ja pahan paremmin kuin kukaan muu, hän ei voi tai halua toteuttaa sitä tahdon ja konkreettisen aktin tasolla. Usko sen sijaan tulee ymmärtää kokonaisvaltaisena elämänasenteena, joka vähintäänkin ojentautuu koh-ti viisautta.

Koska uskoon sisältyy myös tieto, usko edellyttää tiedollisia hyveitä, joita sen tulisi myös edistää. Jotta uskon sisältö voitaisiin ymmärtää oikein, sitä tulee lähestyä tietyllä tavalla. Keskeinen hyve on nöyryys, jota vastaava pahe ylpeys ilmenee muun muassa itseriittoisuutena ja epärealistisena riippumattomuutena muista sekä kyvyttömyytenä tunnistaa oikein omia rajojaan. Tätä nöyryyden ja ylpeyden dialektiikkaa teoksessa tarkastellaan sekä analyttisesti että historiallisten ajattelijoiden kautta.

Kriittisiä näkökulmia tuodaan esiin muun muassa skeptismin, auktoriteettien välttämättömän mutta joskus ongelmallisen roolin, uskonnollisen erimielisyyden ja moninaisuuden sekä antirealismin muodossa. Lisäksi monet antiteistiset argumentit muodostavat lähtökohtaisesti kumoajia uskonnolliselle uskolle. Uskonnollinen usko ei kuitenkaan lepää minkään yhden selkeän perustan varassa, vaan siihen liittyy useita erilaisia episteemisiä asenteita, kuten toivoa, kiitollisuutta ja älyllistä uteliaisuutta. Lisäksi se on osa monimutkaista tiedollisten ja pragmaattisten suhteiden verkkoa, joilla on erilaisia yhteisöllisiä ulottuvuuksia. Usko ei siis voi kumoutua minkään yksittäisen argumentin tuloksena, mutta sen luonne muuttuu vaikeammin käsitettäväksi ja siitä käytävä keskustelu monimutkaistuu. Juuri tämän luontaisesti monimutkaisien ilmiön parempaan ymmärtämiseen teologian epistemologia pyrkii.

OLLI-PEKKA VAINIO
DOS.

JONAS JONSON

Nathan Söderblom: Called to Serve. Transl. Norman A. Hjelm. Grand Rapids: Eerdmans 2016. xi + 449 s.

Nathan Söderblomin (1866–1931) energinen persoona on kiehtonut lukuisia tutkijoita. Söderblomista on kirjoitettu muutamia elämäkertoja, ja kymmenissä muissa tutkimuksissa hän on ollut keskeisin tai yksi keskeisimmistä tutkituista henkilöistä. Aiemmista elämäkertoista on syytä mainita englanniksi ilmestynyt Bengt Sundklerin *Nathan Söderblom: His Life and Work* (1968). Tämä yli 400-sivuinen teos on toki läpeensä mielenkiintoinen, joskin sitä leimaa Söderblomin ylenmääräinen ihannointi. Suhteellisen tuore, tieteellisesti ansiokkaampi teos (2011) on lähes 500-sivuinen saksankielinen toimintaelämäkerta, jonka tekijä Dietz Lange on systemaattisen teologian emeritusprofessori Göttingenin yliopistosta.

Uusimman Söderblom elämäkerran on kirjoittanut ruotsalainen teologi Jonas Jonson (s. 1939). Tekijä on teologian tohtori ja missiologian dosentti Lundin yliopistossa. Hän toimi vuosina 1989–2005 Strängnäsien hiippakunnan piispana. Jonsonilla on myös vahvat ansiot kirkkojenvälisessä toiminnassa, sillä hän on toiminut muun muassa Luterilaisen maailmanliiton apulaispääsihteerinä. Jonsonin teos on edeltäjien tapaan varsin massiivinen. Tästä huolimatta sitä oli helppo ja hauska lukea.

Jonsonin suurelle lukijakunnalle suunnattu elämäkerta Söderblomista on tervetullut ja tulevan juh-lavuoden näkökulmasta suorastaan ajankohtainen. Vuonna 2019 tulee näet kuluneeksi sata vuotta siitä, kun Ruotsin arkkipiispana toiminut Nathan Söderblom ensi kertaa julkisti ideansa suurimittaista ekumeenisesta konferenssista, jonka olisi määrä johtaa kansainvälisen ekumeenisen neuvoston pe-

rustamiseen. Ideaa kehiteltiin muun muassa Hollannissa ja Pariisissa pidetyissä kokouksissa ja hankkeelle nimettiin suunnitteluryhmä, jonka johtajana toimi luonnollisesti Söderblom itse.

Söderblom ei suinkaan ollut ensimmäinen ekumenian visionääri. Erityisesti 1800-luvulta lähtien oli esiintynyt yrityksiä rakentaa siltoja eri kristillisten kirkkojen välille. Aloitteen tekijöinä tällaisiin keskusteluihin toimivat monien eri kirkkokuntien edustajat, roomalaiskatolisista protestantteihin ja ortodokseihin, mutta ilman mainittavampaa tulosta. Opilliset ja organisatoriset erot kirkkojen välillä osoittautuivat liian suuriksi.

Yksittäisten kristittyjen keskinäistä uskon yhteyttä ajavat, niin sanottu allianssiekumeeniset järjestöt kuten NMKY ja Ylioppilaiden kristillinen maailmanliitto sen sijaan saavuttivat 1800-luvun jälkipuoliskolta alkaen merkittäviä tuloksia. Niiden toimintaan osallistuneiden ei edellytetty olevan yksimielisiä opin kysymyksistä, eikä niiden piirissä opista ylipäätään paljon keskusteltukaan. Allianssiliikkeissä päähuomion kohteena oli se, mikä yhdisti: henkilökohtaisesti omaksuttu kristillinen vakaumus. Yhdessä rukoiltiin ja yhdessä toimittiin, olipa kyse sitten nuoriso- tai opiskelijatyöstä, lähestyöstä, erilaisesta avustustoiminnasta tai vaikkapa vähemmistöjen uskonnonvapauden edistämisestä.

Jonas Jonsonin erinomainen Söderblom-elämäkerta osoittaa, että Ruotsin arkkipiispaksi yllättäen vuonna 1914 noussut Nathan Söderblom oli jo nuorena liittynyt mukaan allianssiekumeeniseen toimintaan. 1880-luvulta lähtien hän toimi sekä Ylioppilaiden kristillisen maailmanliiton että NMKY-liikkeen piirissä. Niiden kautta hän oli solminut myös kansainvälisiä yhteyksiä, pääsyt matkustamaan aina Yhdysvaltoihin saakka ja tutustunut esimerkiksi D. L. Moodyyn ja John R. Mottiin. 1800-luvun lopulta ovat peräisin myös Söderblomin useat euroop-